

ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ: ВИТОКИ І СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Розглянуто передісторію і сучасний стан дослідження питання педагогічних здібностей. Проаналізовано зміст понять «здібності» і «педагогічні здібності» у психологічній і психолого-педагогічній літературі. Подано опис структурних компонентів системи педагогічних здібностей в інтерпретації представників різних напрямів у педагогіці, починаючи з 50-х років ХХ століття. Запропоновано авторську таксономію педагогічних здібностей викладача вищої медичної школи.

Ключові слова: викладач вищого навчального закладу, педагогічна діяльність, здібності, педагогічні здібності, структурні компоненти, авторська таксономія.

Беляєва Е.Н.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ: ИСТОЧНИКИ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. Рассмотрены предистория и современное состояние вопроса изучения вопроса о педагогических способностях. Проанализировано содержание понятия «способности» и «педагогические способности» в психологической и психолого-педагогической литературе, начиная с 50-х годов ХХ столетия. Предложена авторская таксономия педагогических способностей преподавателя высшей медицинской школы.

Ключевые слова: преподаватель высшего учебного заведения, педагогическая деятельность, способности, педагогические способности, структурные компоненты, авторская таксономия.

Bieliaieva O.M.

PEDAGOGICAL ABILITIES: ISSUES AND PRESENT-DAY CONCEPTS IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL LITERATURE

Summary. Prehistory and current state of the issues related to the question of pedagogical abilities investigation have been considered. The content of the concept «ability» and «pedagogical abilities» in the psychological and psychological-pedagogical literature from the 50s of the XX century has been analyzed. The author's taxonomy of pedagogical abilities of the higher medical school teacher has been offered.

Key words: teacher of higher educational establishment, pedagogical activity, abilities, pedagogical abilities, structural components, author's taxonomy.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Конкурентоспроможність сучасного науково-педагогічного працівника, рівень його педагогічної майстерності, задоволеність власною професійно-педагогічною діяльністю значною мірою обумовлені наявністю в нього педагогічних здібностей, які є однією з передумов успішності цієї діяльності та її відповідності вимогам часу і запитам суспільства та держави.

Останні дослідження та публікації, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Аналіз літератури засвідчив, що педагогічні здібності неодноразово ставали предметом дослідження науковців і розглядалося в дисертаціях Т. Зобіної (вплив педагогічних здібностей на формування професійно-педагогічної спрямованості студентів педагогічних вишів), Л. Корнілової (розвиток перцептивних педагогічних здібностей у процесі професійно-педагогічної підготовки в технологічному університеті), В. Курочкіної (рефлексивні і педагогічні здібності педагога як психологічна умова його професійного розвитку у післядипломній освіті), а також в наукових публікаціях М. Васильєвої-Халатникової (комунікативні, організаційні та сугестивні здібності викладача вищого навчального закладу), Л. Вяткіної і С. Богданова (педагогічні здібності та їх взаємозв'язок з діяльністю), О. Мамічевої та О. Сафіна (сутність і структура педагогічних здібностей викладача вишу), Т. Матвійчук (педагогічні здібності викладача вищої школи з позиції інтегрального дослідження індивідуальності), Д. Жарової (порівняльний аналіз психологічних підходів до проблеми педагогічних здібностей у працях російських і британських учених), М. Акопової (розвиток когнітивних компонентів академічних здібностей майбутніх педагогів) та ін.

З огляду на те, що категорія «педагогічні здібності» посідає одне з центральних місць у психолого-педагогічній науці, а наукові праці, присвячені дослідженню здібностей у цілому і педагогічних здібностей зокрема, вирізняються різновекторністю і дискусивністю, про що свідчить відсутність натепер як єдиної загальноприйнятої дефініції, так і єдиної таксономії, це питання потребує подальшого поглибленого вивчення, обумовлюючи тим самим актуальність роботи.

Мета статті – дослідити витоки і сучасний стан дослідження педагогічних здібностей у психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги, що в психолого-педагогічній літературі представлена значна кількість дефініцій поняття «педагогічні здібності», яке, на наш погляд, слід розглядати як гіпонім щодо психологічного терміна-гіпероніма «здібності», вважаємо за потрібне *in brevi* розглянути останній.

Як влучно зазначають О. Степанов і М. Фицула, проблема дослідження здібностей має довгу передісторію і порівняно коротку історію [18, с. 216]. Дослідники цілком мають рацію, адже між протонауковим інтересом до

здібностей і їх науковим вивченням нараховується без малого дві з половиною тисячі років. Філософське осмислення проблеми здібностей людини було започатковано давньогрецькими мислителями Сократом, Платоном і Аристотелем.

Становлення наукового періоду вивчення здібностей стало можливим завдяки працям британського вченого Ф. Гальтона (1822 – 1911). Відомий російський психолог В. Дружинін, характеризуючи витоки досліджень здібностей пише, що Ф. Гальтон, як ніхто інший, має право претендувати на звання незаперечного авторитету, «батька-засновника» теорії здібностей, адже саме він став фундатором емпіричного підходу до розв'язання проблеми здібностей, обдарованості, таланту, запропонував основні методи і методики, якими дослідники користуються по сьогоднішній день. Утім, головне, наголошує В. Дружинін, у роботах Гальтона були викристалізовані основні завдання диференційної психології, психодіагностики і психології розвитку, які донині досліджуються [5, с. 10].

Професор Женевського університету Е. Клепард писав, що у цілому здібність можна визначити як «будь-яку психічну або фізичну якість індивіда, розглянуту під кутом зору її практичного застосування (реалізації) [цитуються за : 5, с. 3]».

Видатний український психолог Г. Костюк дефініював здібності як «суттєві психічні якості особистості людини, які виявляються в цілеспрямованій діяльності й обумовлюють її успіх. За діяльністю і результатами ми і розпізнаємо здібності особистості. Поза діяльності ми нічого не можемо про них сказати [8, с. 307 – 308].

Знаний фахівець у галузі дослідження здібностей та їх взаємозв'язку з діяльністю В. Шадріков розглядає здібності як «якості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції, які мають індивідуальну міру вираженості та виявляються в успішності та якісній своєрідності засвоєння і реалізації діяльності [22, с. 177]».

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу думка вченого щодо того, що для оцінки індивідуальної міри вираженості здібностей доцільно застосовувати ті ж параметри, що і для характеристики будь-якої діяльності: продуктивність, якість і надійність (у плані психічної функції, що розглядається) [21, с. 173; 22, с. 177]». Не менш важливою і вартою уваги є і теза В. Шадрікова щодо того, що здібності розкриваються лише за умови свободи діяльності, свободи у виборі самої діяльності, свободи у формах її реалізації, у можливості творчості [22, с. 177], а також твердження вченого, що «продуктивність, якість і надійність» є саме тими параметрами, які визначаються професійними здібностями людини [21, с. 173]. Зазначене вище набуває актуальності і щодо педагогічних здібностей та інтерпретації результатів професійно-педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу.

Український психолог В. Шапар здібності визначає як «індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності й до їхнього успішного виконання [23, с. 154]», а також як «високий рівень інтеграції і генералізації психічних процесів, властивостей, відносин, дій та їхніх систем, що відповідають вимогам діяльності виконання *ibid.*».

Подібним до визначення В. Шапара, наведеним вище, є й визначення О. Степанова і М. Фіцули, котрі дефініюють здібності як «індивідуально-психологічні особливості, що виявляються в діяльності, є умовами її успішного виконання і спричиняють відмінності в динаміці оволодіння необхідними для людини знаннями, навичками і вміннями [18, с. 217]». У літературі поширена думка, яка підтверджується практикою, що успішність здобуття знань, а також формування вмінь і навичок безпосередньо залежить від здібностей, але самі здібності до знань, умінь і навичок не зводяться [5; 10; 11; 12; 13; 21; 22]. Інакше кажучи, здібності виявляються не в знаннях, уміннях і навичках, а в д и н а м і ц і (розбивка наша – О. Б.) їх здобування, тобто в швидкості, легкості й міцності оволодіння знаннями, уміннями і навичками, слугуючи тим самим однією з найважливіших умов у с п і ш н о г о (розбивка наша – О. Б.) виконання однієї чи кількох видів діяльності.

У цьому контексті варто навести думку Б. Теплова щодо того, що успішність виконання тієї чи іншої діяльності залежить не тільки від окремих здібностей, а від своєрідного поєднання цих здібностей, які характеризують конкретну особистість [19].

Дозволимо собі навести хрестоматійні приклади, які яскраво ілюструють це положення психологічної науки. Наприклад, У. Черчиль, котрого згідно з опитуваннями, проведеними у 2002 р., визнали найвидатнішим британцем усіх часів і народів, вважався одним із найбільш слабо встигаючих учнів. Як відомо, згодом У. Черчиль отримав Нобелівську премію у галузі літератури [7]. Т. Едісон у першому класі був не просто двієчником: одного разу він приніс додому записку, в якій вчителька називала майбутнього геніального винахідника дебілом, а директор школи, в якій навчався хлопчик, заявив його матері, що той у принципі нездатний навчитися будь-чому внаслідок розумової відсталості. Карла Ліннея було вигнано зі школи за неуспішність, а Юстуса Лібіха – з гуманітарної гімназії за невдало проведений хімічний дослід. Другорічником був К. Цюлковський: він два роки вчився у другому класі чоловічої гімназії, а з третього класу взагалі був виключений за неуспішність. А. Чехов був другорічником двічі – по два роки він вчився у третьому і п'ятому класах, а з р о с і ї с ь к о ї м о в и м а в т в е р д у т р і й к у (розбивка наша – О. Б.) [24]. Геніального А. Ейнштейна в гімназії також вважали найслабшим учнем (при тому, що IQ Ейнштейна є чи не найвищим серед відомих людей і становить 200), а професор фізики у Федеральному вищому політехнічному училищі (аналог політехнічного університету в Україні) був упевнений, що в Ейнштейна достатньо старанності і бажання вчитися, але не вистачає здібностей.

Між тим однією із суттєвих характеристик здібностей є саме інтелект, який відноситься до всіх пізнавальних процесів і виражається у швидкості, глибині та силі відображення в свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності у їхніх суттєвих зв'язках і закономірностях, а також у творчому перетворенні наявного матеріалу спостережень та уявлень [12, с. 69].

Сучасним американським дослідником Говардом Гарднером на основі дослідження потенціалу особистості запропоновано теорію множинності інтелектуальних здібностей (*multiple intelligences*), до яких учений відносить такі

здібності, як: лінгвістичні, логіко-математичні, просторові, натуралістичні (природничі), музичні, інтерперсональні міжособистісні), інтраперсональні (інтраособистісні), корпусно-кінестетичні [25].

Повертаючись безпосередньо до педагогічних здібностей, маємо змогу констатувати, що аналіз джерел з цього питання свідчить, що особливий науковий інтерес до вивчення педагогічних здібностей припадає на другу половину ХХ ст. і пов'язаний з іменами Б. Теплова, Ф. Гонобліна, М. Левітова, В. Крутецького, Н. Кузьміної.

За М. Левітовим, педагогічні здібності – це низка якостей, які мають відношення до особистості педагога та які обумовлюють успішне виконання ним педагогічної діяльності. Оскільки дослідник розробляв педагогічні здібності шкільних учителів, то до педагогічних здібностей ним було віднесено такі, як: здатність до передачі дітям знань у короткій і цікавій формі; спостережливість як здатність розуміти учнів; самостійний і творчий склад мислення; винахідливість або швидке і точне орієнтування; організаторські здібності, необхідні як для забезпечення роботи самого вчителя, так і для створення хорошого учнівського колективу [13].

Варто погодитися з В. Крутецьким, котрий наголошував на тому, що для педагога замало високих моральних якостей, високого рівня знань, професійних умінь і навичок, а також загальної культури, оскільки успішність реалізації навчально-виховного процесу обумовлена наявністю в нього специфічних психологічних особистісних особливостей, які відносяться до розумової, емоційної та вольової сфер. Будучи щонайтісніше взаємопов'язаними, ці особливості взаємовпливають одна на одну та утворюють складну, цілісну і багатогранну систему [10]. Учений підкреслював, що оскільки ці особливості відповідають психологічним вимогам, які пред'являє педагогічна діяльність і які, у свою чергу, її визначають, саме вони і є педагогічними здібностями. У загальній системі педагогічних здібностей дослідник виокремлював чотири підсистеми (див. мал.).

Рис. Групи педагогічних здібностей (за В. Крутецьким)

У підручнику «Педагогічна майстерність», який нині вже можна вважати своєрідною Біблією для педагогів, представлено шість основних груп здібностей до педагогічної діяльності: *комунікативні* (професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування); *перцептивні* (професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину); *динамізм особистості* – здатність активно впливати на іншу особистість; *емоційна стабільність* – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив; *оптимістичне прогнозування* – прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості; *креативність* – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичайні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації [17, с. 35 – 36].

Л. Кайдалова і співавтори педагогічні здібності розглядають як особливі якості особистості викладача, що зумовлюють успішність педагогічної діяльності [6, с. 9]. Т. Туркот дає не менш лаконічне визначення педагогічних здібностей як сукупність індивідуально-психологічних якостей особистості, які сприяють успішній педагогічній діяльності [20, с. 607]. Л. Бутенко й О. Ігнатович під педагогічними здібностями розуміють узагальнену сукупність індивідуально-психологічних особливостей і професійно значущих якостей педагога, які забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності [3, с. 38]. За О. Отич, педагогічні здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що забезпечують легкість та швидкість набуття педагогом професійних знань, умінь і навичок, які зумовлюють успішність його професійно-педагогічної діяльності. Дослідниця образно називає педагогічні здібності «дріжджами», на яких зростає педагогічна майстерність [15, с. 88].

Слідуючи концепції Н. Кузьміної, котра педагогічні здібності співвідносила з компонентами педагогічної діяльності [11], А. Волкова та Л. Димитрова [4, с. 190 – 191] вважають, що у структурі педагогічних здібностей наявні чотири компонента: гностичний, конструктивний, організаторський, комунікативний. *Гностичний компонент* – це

система знань і вмінь викладача, що становлять основу його професійної діяльності, а також певні якості пізнавальної діяльності, що впливають на її ефективність. До останніх, стверджують автори, належать вміння будувати і перевіряти гіпотези, усвідомлювати протиріччя, критично оцінювати здобуті результати. Ця система знань включає і світоглядний, і загальнокультурний рівні, а також рівень спеціальних знань.

Ці вчені наголошують, що перший компонент становить основу діяльності викладача, але визначальним для досягнення високого рівня педагогічної майстерності є другий компонент у вигляді *конструктивних і проектувальних здібностей*. Саме вони обумовлюють ефективність використання всіх інших знань, які або можуть залишатися «мертвим вантажем», або активно застосовуватися в усіх видах педагогічної роботи. Психологічним механізмом реалізації цих здібностей слугує моделювання освітнього процесу. Не зупиняючись на сутності *організаторських здібностей*, дослідниці лише наголошують на тому, що ці здібності слугують не лише для організації власне педагогічного процесу, але відіграють провідну роль у самоорганізації педагогічної діяльності викладача [4].

О. Антонова виокремлює 7 груп педагогічних здібностей: *організаторські*, які проявляються в умінні згуртувати колектив осіб, що навчаються, розподілити обов'язки, спланувати роботу, підвести підсумки діяльності тощо; *дидактичні*, які складаються з уміння добирати і готувати навчальний матеріал, наочність; доступно, ясно, виразно, переконливо і послідовно викладати навчальний матеріал; стимулювати розвиток пізнавальних інтересів і духовних потреб; підвищувати навчально-пізнавальну активність осіб, що навчаються, тощо; *перцептивні*, які проявляються в умінні проникати у духовний світ вихованців, об'єктивно оцінювати їх емоційний стан, виявляти особливості психіки; *комунікативні*, які реалізуються в умінні встановлювати педагогічно доцільні стосунки з усіма учасниками педагогічного процесу, а також іншими зацікавленими особами; *сугестивні*, які проявляються в умінні чинити емоційно-вольовий вплив на вихованців; *дослідницькі*, які складаються з уміння пізнавати і об'єктивно оцінювати педагогічні ситуації і процеси; *науково-пізнавальні*, які реалізуються у здатності до засвоєння наукових знань з обраної галузі [1].

Л. Бутенко й О. Ігнатівич виокремлюють 11 груп педагогічних здібностей: *гностичні* (уміння пізнавати й отримувати задоволення від пізнання); *дидактичні* (уміння пояснювати, передавати знання, навчати); *комунікативні* (уміння спілкуватись, співпрацювати); *конструктивні* (уміння відбирати, створювати, проектувати навчально-виховний матеріал); *організаційні* (уміння включати вихованців у різні види діяльності, делегувати повноваження, об'єднувати всіх учасників та спрямовувати їхні інтереси на досягнення певної мети); *перцептивні* (уміння проникати у внутрішній світ особи, що навчається, розуміти її почуття, бачити її психічний стан у певний проміжок часу, здатність до емпатії); *прогностичні* (уміння здійснювати педагогічне передбачення, прогнозувати результати взаємодії в педагогічній діяльності); *сугестивні* (уміння здійснювати емоційно-вольовий вплив на засадах сугестії; *експресивні* (уміння емоційно й виразно передавати знання та переконання, артистизм володіння всією палітрою мовлення та невербальних засобів спілкування); *академічні*; *науково-дослідницькі* [3, с. 38; *ibid.*, с. 70].

На думку Л. Краснопахтової, необхідними здібностями для здійснення професійної педагогічної діяльності є такі: 1) здатність робити навчальний матеріал доступним; 2) виявлення творчості в роботі; 3) здійснення вольового впливу на студентів; 4) здатність організувати студентський колектив; 5) повага до студентів [9, с. 11].

Проаналізувавши погляди дослідників на проблему здібностей у психології та педагогічних здібностей у педагогічній психології [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 25] і беручи за основу тезу, що система професійних здібностей (у нашому дослідженні – педагогічних) диференціюється на психологічні підсистеми дії і психологічні підсистеми, що забезпечують продуктивність і якість, які, у свою чергу, формуються із наявних психічних якостей суб'єкта діяльності [21, с. 173] і розглядаючи услід за В. Шадріковим діяльність з позиції професійних здібностей як «постійну зміну психологічних підсистем дій, у кожній з яких психічні якості мають своє оперативне виявлення [21, с. 175], ми пропонуємо таксономію педагогічних здібностей, якими повинен володіти сучасний педагог-майстер – конкурентоспроможний викладач вищого навчального закладу (табл.).

Таблиця

Конкретизація здібностей	
Когнітивні та інтелектуальні	<p><i>Мнемонічні</i> (продуктивність пам'яті – обсяг, точність, міцність і швидкість запам'ятовування та відтворення інформації, мобілізаційна готовність пам'яті).</p> <p><i>Імажінативні</i> (пріоритет імажінативних здібностей обумовлюються належністю до конкретного виду педагогічної діяльності).</p> <p><i>Атентивні</i> (зосередженість, концентрація, обсяг уваги, її розподіл, переключення (гнучкість уваги), сталість та оперативна мобільність).</p> <p><i>Перцептивні</i> (обсяг сприйняття, його швидкість, точність, повнота, емоційна забарвленість).</p> <p><i>Когітативні або здібності мислення</i> (превалювання теоретичного / практичного мислення залежно від наукової галузі).</p>
Особистісні	<p><i>Інтерперсональні (міжособистісні)</i> – емпатійність, толерантність, атракційність як здатність приваблювати до себе у процесі сприйняття іншими (студентами, колегами etc.), здатність розуміти учасників освітнього процесу, мотиви їхньої поведінки, уміння мотивувати студента до вивчення певної дисципліни.</p> <p><i>Інтраперсональні (внутрішньособистісні)</i> – здатність до самовдосконалення, рефлексії, саморегуляції, самоаналізу, саморозвитку, інноваційної діяльності.</p>

Професійні	<p><i>Конструювальні</i> – відбір на науковій основі змісту освіти і навчання (загальних і спеціальних / фахових / предметних компетенцій) відповідно до напрямку підготовки та сучасних вимог до особистості майбутнього фахівця у конкретній галузі знань; формулювання / уточнення / осучаснення цілей навчання конкретної дисципліни; укладання планів і програм, створення сучасних засобів навчання (підручників, посібників, практикумів, атласів, словників etc.), методичної літератури, наочності; виявлення і відображення в методичній літературі та засобах навчання міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків; відбору матеріалу для аудиторної і позааудиторної роботи студентів.</p> <p><i>Дидактичні</i> – вибір оптимальних підходів, методів і прийомів навчання конкретної дисципліни; презентація навчального матеріалу з урахуванням новітніх досягнень у певній науковій галузі та соціально-психологічних особливостей студентства; вибір адекватних форм і методів контролю знань, умінь і навичок студентів.</p> <p><i>Організаторські</i> – планування й організація заняття з урахуванням специфіки його організаційної форми (практичне, семінарське, лекційне, індивідуальне); раціональний розподіл навчального часу для пояснення, закріплення, повторення матеріалу, вхідного і вихідного контролю знань, умінь і навичок; вибір завдань, стратегії і тактики реалізації інтеракції основних суб'єктів навчального процесу.</p>
	<p><i>Гностичні</i> – володіння науковим змістом навчальної дисципліни і дисциплін суміжних галузей; професійний і загальний кругозір, широта професійного мислення, здатність до постійного поновлення, осучаснення і розширення професійної інформації та знань.</p> <p><i>Прогностичні</i> – педагогічне передбачення, прогнозування результатів педагогічної взаємодії.</p>
Комунікативні	<p><i>Здатність до успішної реалізації основних функцій і складових педагогічного спілкування (комунікації, перцепції, інтеракції):</i></p> <p><i>фатичної</i> – усвідомлення і фіксація свого місця у системі рольових, статусних, ділових і міжособистісних зв'язків, які виникають в освітньому процесі; установлення контакту як стану обоюдної готовності до прийому і передачі повідомлення та підтримання взаємозв'язку у формі постійної взаємоорієнтованості;</p> <p><i>презентативно-трансляторної</i> – презентація навчального матеріалу, трансляція суспільного і професійного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок; залучення до соціумної і загальної культури; обмін особистісними смислами, пов'язаними як з навчанням, так і з іншими видами діяльності;</p> <p><i>інформаційної</i> – обмін повідомленнями, прийом і трансляція будь-яких відомостей у відповідь на запит, обмін думками, задумами, рішеннями;</p> <p><i>волюнтативної</i> – стимуляція активності партнера по педагогічному спілкуванню на виконання тих чи інших дій;</p> <p><i>координувальної</i> – взаємне орієнтування й узгодження дій при організації будь-якого виду сумісної діяльності будь-якого із суб'єктів освітнього процесу;</p> <p><i>емотивної</i> – виклик у партнерів по педагогічному спілкуванню потрібних емоційних переживань – «трансфер емоцій», а також зміна за його допомогою власних переживань і станів;</p> <p><i>фасилітативної</i> – зацікавленість в успіхах студентів («ситуація успіху в навчанні»), створення доброзичливої атмосфери, яка полегшує та оптимізує педагогічну взаємодію, максимально сприяє самоактуалізації, самореалізації та саморозвиткові суб'єктів навчання;</p> <p><i>сугестивної</i> – зміна стану, поведінки, особистісно-змістових утворів партнера по педагогічному спілкуванню, його намірів, установок, думок, рішень, уявлень, потреб, дій;</p> <p><i>апелятивної</i> – привертання уваги співрозмовника, виокремлення його за допомогою вербальних, паравербальних і невербальних знаків.</p>

Здійснене дослідження не охоплює всі аспекти багатопланової проблеми вивчення педагогічних здібностей викладача вищої школи. Перспективи майбутніх досліджень вбачаємо у створенні таксономії педагогічних здібностей викладача вищого медичного навчального закладу з огляду на специфіку професійно-педагогічної діяльності викладачів цієї групи закладів освіти.

Література

1. Антонова О. Є. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: [навч. посіб.] / О. Є. Антонова. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – 100 с.
2. Беляєва О. М. Педагогічне спілкування викладача вищої школи: стилі та моделі / О. М. Беляєва // Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: збірник статей II Всеукр. наук.-практичн. конференції з міжнар. участю, 8–9 червня, 2017 р., м. Полтава. – Полтава, 2017. – С. 15 – 21.
3. Бутенко Л. Л. Сходінки до педагогічної майстерності : словник з курсу «Основи педагогічної майстерності» / Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатівич. – Старобільськ, 2015. – 136 с.
4. Волкова А. А. Психология и педагогика / А. А. Волкова, Л. В. Димитрова. – [2-е изд.]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 249 с.

5. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – [3-е изд, расш., доп.]. – СПб. : Питер, 2007. – 368 с.
6. Кайдалова Л. Г. Педагогічна майстерність викладача : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Н. Б. Щокіна, Т. Ю. Вахрушева. – Х. : Вид-во НФаУ, 2009. – 140 с.
7. Королёв Д. Уинстон Черчилль: очерки политической биографии / Дмитрий Королёв // Пропаганда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://propaganda-journal.net/9286.html>
8. Костюк Г. С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие личности / под ред. Л. Н. Проколюк; сост. В. В. Андриевская, Г. А. Балл, А. Т. Губко, Е. В. Проскура. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
9. Краснопахтова Л. И. Педагогическая техника преподавателя высшей школы как элемент педагогического мастерства / Л. И. Краснопахтова. – Краснодар : КубГАУ, 2015. – 97 с.
10. Крутецкий В. А. Психология / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1980. – 352 с.
11. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности. – М. : Изд-во Ленинградского университета, 1967. – 184 с.
12. Левитов Н. Д. Вопросы психологии характера / Н. Д. Левитов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1952. – 383 с.
13. Левитов Н. Д. Способности и интересы / Н. Д. Левитов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 307 с.
14. Литвиненко С. Викладач + студент = співпраця / Світлана Литвиненко // Імідж сучасного педагога. – 2009. – № 2-3 (91-92). – С. 17 – 19.
15. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : [підруч.] / О. М. Отич. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 208 с.
16. Педагогическая акмеология: коллективная монография / под ред. О. Б. Акимовой. Екатеринбург : Изд-во ФГАОУ ВПО «РГППУ», 2012. – 251 с.
17. Педагогічна майстерність: [підручн.] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
18. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : [навч. посібн.] / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.
19. Теплов Б. М. Способности и одаренность / Б. М. Теплов // Проблемы индивидуальных различий. – М. : АПН РСФСР, 1961. – С. 9 – 20.
20. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / Туркот Т. І. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
21. Шадриков В. Д. Профессиональные способности / В. Д. Шадриков. – М. : Университетская книга, 2000. – 320 с.
22. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : [учебн. пособ.] / В. Д. Шадриков. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Логос, 1996. – 320 с.
23. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : Близько 2500 термінів /В. Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2005. – 640 с.
24. Шевченко О. Найвідоміші двієчники. Генії, які погано вчилися / О. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propaganda-journal.net/9286.html> <http://tvoymalysh.com.ua/uk/children/learning/3517-nayvidomishi-dviyechniki-genii-yaki-pogano-vchilisya.html>
25. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences / Howard Gardner. – [3rd ed.]. – New York : Basic Books, 2011. – 467 p.